

УДК 338.43:332.33:65.012.23

Т.В. Усюк, аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

**ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**

В умовах ліквідації наслідків ринкової трансформації аграрної сфери становлення інституту приватної власності зумовило формування різних організаційно-правових форм господарювання у сільській місцевості та здійснення масштабних земельних перетворень. Відтак, у результаті розпаювання та приватизації земель змінилася і структура сільського підприємництва, що пояснюється стрімким поширенням інтегрованих структур,

* Науковий керівник – д.е.н., проф. Зінчук Т.О.

здебільшого агрохолдингового типу. За рахунок активної та гнучкої орендної політики такі підприємницькі формування витісняють дрібних товаровиробників, тим самим збільшуючи свій земельний банк. Орендовані земельні ділянки сільськогосподарського призначення здебільшого використовуються для вирощування енергомістких культур, які висівають із порушенням науково обґрунтованих норм, без дотримання сівоzmіни, що призводить до виснаження ґрунтів та суттєвого зниження їх родючості. За таких умов особливої актуальності набуває питання сталого землекористування, що дозволить підвищити екологічний стан земельних угідь та економічну ефективність суб'єктів господарювання.

Питання розвитку земельних відносин у сільському підприємстві та підвищення ефективності використання земельних ресурсів дедалі частіше стають предметом наукових досліджень відомих вчених-аграрників, таких як: О. Гнаткович, О. Гуторов, Б. Данилишин, Ю. Лупенко, П. Саблук, О. Ульянченко [5], М. Хвесик та багато інших. Водночас, незважаючи на значний науковий доробок вчених, потребують подальшого доповнення, обґрунтування та адаптації до сучасних умов питання сталого землекористування у розрізі різних організаційно-правових форм господарювання.

Активізація підприємницької ініціативи у сільській місцевості спрямована, в першу чергу, на задоволення потреб та інтересів селян. Створення підприємницьких формувань забезпечує насичення ринку сільськогосподарською і несільськогосподарською продукцією, товарами і послугами, сприяє соціально-культурному відродженню сільських територій. Однак, ефективність підприємницьких структур суттєво знижується через складність умов посттрансформаційного періоду, що в першу чергу, пов'язано проведеною земельною реформою, реалізація положень якої не принесла очікуваних результатів.

Згідно з Концепцією держаної цільової програми земельних відносин в Україні на період до 2020 р., визначено, що “найгострішими проблемами є незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; недосконалість системи державного управління у сфері використання і охорони земель, земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, відсутність механізму економічного стимулювання використання і охорони земель” [2]. Трансформація земельних відносин зумовила погіршення якості земельних ресурсів, зниження ефективності сільськогосподарського виробництва та виникнення загрозливої екологічної ситуації [1, с. 25].

Проблеми сталого землекористування у контексті розвитку сільського підприємництва визначаються розбалансованістю системи земельних і виробничо-господарських відносин. Разом з цим, виникає реальна загроза порушення оптимального співвідношення між економічно доцільними і екологічно безпечними способами використання земель, за рахунок яких забезпечується економічне зростання матеріальних і суспільних потреб сільських підприємців [5].

У Житомирській області в 2011 р. налічувалося 1249 підприємницьких структур різних організаційно-правових форм господарювання, які функціонують у сільській місцевості. Найбільшу частку у загальній кількості яких займають фермерські господарства (59,7%) і господарські товариства (21,8%).

Загальна земельна площа, яка знаходилася у користуванні та власності сільських підприємницьких формувань у 2011 р. становила 3660,1 тис га, що на 52,5 тис. га менше показника 2009 р. (табл. 1).

Таблиця

Розподіл земель сільськогосподарського призначення Житомирської області за власниками земельних ділянок та землекористувачів, тис. га

Основні власники землі та землекористувачі	Рік			2011 р. до 2009 р., %
	2009	2010	2011	
Сільськогосподарські підприємства	511,3	510,8	473,6	92,6
Недержавні сільськогосподарські підприємства	482,8	482,4	447,8	92,8
Державні сільськогосподарські підприємства	28,5	28,4	25,8	90,5
Громадяни, яким надані землі у власність і користування	846,6	829,4	856	101,1
Фермерські господарства	67,9	66,6	51,5	75,8
Ділянки для ведення товарного с.-г. виробництва	488	477,4	522,2	107,0
Особисті і підсобні господарства	144,2	145,1	144,8	100,4
Присадибні ділянки	73	73,5	73,5	100,7
Ділянки для садівництва	4	4	4,1	102,5
Лісгосподарські підприємства	1055,4	1055,6	1049,9	99,5
Водогосподарські підприємства	10,9	10,9	10,9	100,0
Всього земель	3712,6	3684,1	3660,1	98,6

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

За досліджуваний період площа земель сільськогосподарського призначення, які знаходяться у користуванні суб'єктів господарювання, скоротилася на 39,9 тис.га або на 10,1%. Аналіз обсягів землекористування сільськими підприємцями свідчить про зростання ступеня розораності території регіону дослідження з 93,0 % у 2009 р. до 94,3 % у 2011 р., що є досить негативним явищем.

Основними причинами зменшення площ земель сільськогосподарського призначення є виведення їх з виробничого обороту внаслідок погіршення якості земельних ресурсів, хімічного забруднення ґрунтів, недотримання системи сівозмін, ґрунтозахисних технологій, недостатнього внесення поживних речовин та організаційно-економічних і технологічних чинників.

Для забезпечення умов сталого землекористування сільським підприємцям необхідно дотримуватися науково обґрунтованих вимог щодо використання земельних ресурсів. Серед них такі, як:

- екологізація сільськогосподарського виробництва (нарощування обсягів виробництва екологічно чистої продукції землеробства та тваринництва) [4, с. 151];

- уникнення парцеляції земель (мінімізація поділу ділянок з метою зниження неефективного та нерационального використання земельних ресурсів);
- організація території (оптимізація структури земельних угідь: забезпечення обґрунтованого співвідношення між землями сільськогосподарського призначення та лісовими і водними ресурсами);
- консолідація земель (проведення заходів контурно-меліоративної організації території земельних наділів в межах кожного підприємницького формування);
- агроекологічна типізація земель (оцінка придатності та впровадження заходів охорони земельних ресурсів);
- ефективність правовідносин між землевласниками та землекористувачами (дотримання інституційних складових договорів оренди).

Таким чином, для підвищення ефективності розвитку сільського підприємництва необхідним є подальший розвиток земельних відносин у напрямі дотримання встановлених вимог щодо раціонального використання та охорони земельних ресурсів. Забезпечення умов сталості їх використання повинно ґрунтуватися на єдності інституційних складових економічної, соціальної та екологічної систем землекористування.

Список використаних джерел: 1. Вольська А.О. Щодо проблем використання земельних ресурсів в Україні / А.О. Вольська // Інноваційна економіка. - № 1 (39). – 2013. – С. 25–27. 2. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR090743.html. 3. Про землекористування: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV // Відомості ВРУ.- 2003. - № 36. 4. Ратошнюк Т.М. Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції / Т.М. Ратошнюк // Наука і економіка. - № 1 (25). – 2012. – С. 150–154. 5. Ульянченко О.В. Формування системи сталого землекористування у регіоні [Електронний ресурс] / О.В. Ульянченко. – Режим доступу:http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2009_11/pdf/11_54.pdf.